

PIENINY PARKIEM NARODOWYM

PIENINY są jedną z największych osobliwości przyrodniczych Polski. Składa się na to ich niezmiernie interesująca budowa geologiczna i morfologiczna, piękno krajobrazu przełomu Dunajca przez białe wapienne skały, porośnięte bujnymi lasami i pokryte kwietnymi łąkami, bogactwo flory zawierającej jedyne w swym rodzaju gatunki oraz fauny, zwłaszcza bogaty świat owadów, ptaków i ryb.

Od dłuższego czasu Pieniny stanowiły przedmiot licznych badań przyrodników wszelkiego autoramentu, jak: geologów, geografów, botaników i zoologów, a także historyków sztuki i etnografów, którzy znajdowali w sztuce ludowej górali pienińskich i barwnym folklorze przedmiot żywego zainteresowania. Piękno Pienin budziło również zachwyt pisarzy i poetów, wśród których Wincenty Pol, Adam Asnyk, Maria Konopnicka i Zenon Przesmycki poświęcili górskiemu gniazdu natchnione poezje, a Jan Wiktor szeregami świetnych opowieści rozślawił urok Pienin w narodzie polskim.

Niepowtarzalnemu klejnotowi przyrody, jakim są Pieniny, zagrażało jednak od lat niebezpieczeństwo ze strony chciwości ludzkiej. Wyrąb lasów, tępienie zwierzyny i rybostanu przez kłusowników, niszczenie kwiatów przez spacerowiczów i turystów, spowodowały w bogatej szacie przyrodniczej bolesne szczyrby. Gdyby ten proces trwał dalej Pieniny zostałyby stracone.

Z grona przyrodników, związanych z Pieninami swymi zainteresowaniami, wyszedł już w 1921 r. pomysł utworzenia z Pienin rezerwatu. Gdy zaś ten projekt niestrudzonego bojownika o ochronę przyrody polskiej prof. Władysława Szafera został zrealizowany na niewielkim otoczeniu zamku czorsztyńskiego, inny wybitny badacz Pienin prof. Stanisław Kulczyński w 1922 r. opracował pierwszy projekt utworzenia z Pienin parku narodowego.

Po długich i uciążliwych zabiegach uzyskaliśmy wreszcie w latach 1928—1930 zakupie-

nie przez państwo z rąk właścicieli prywatnych znacznych części Pienin, po czym w 1932 r. został formalnie utworzony Pieniński Park Narodowy po polskiej stronie granicy państwowej, którą stanowi bieg Dunajca.

Ponieważ jednak Pieniny stanowią zwartą wspaniałą przyrodniczą całość po obu stronach Dunajca, przeprowadziliśmy starania o objęcie ochroną przyrody także czechosłowackiej części pienińskiego gniazda. Podstawę prawną do tego stworzył tzw. „protokół krakowski” z maja 1924 r., który stanowił zgodne zakończenie sporu granicznego polsko-czechosłowackiego o Jaworzynę Spiską. W protokole tym, podpisanym przez przewodniczącego delegacji czechosłowackiej inż. W. Ronbika oraz autora tych słów, przewidzieliśmy utworzenie w najpiękniejszych partiach pogranicza polsko-czechosłowackiego „rejonów zastrzeżonych dla kultury, fauny i flory oraz krajobrazu miejscowego”, czyli pogranicznych parków narodowych.

Dla idei tej uzyskaliśmy pełne poparcie czechosłowackich pracowników naukowych, a wśród nich znakomitego botanika prof. Karola Domina oraz czołowego geologa, obecnie członka honorowego Polskiego Towarzystwa Geologicznego oraz członka Polskiej Akademii Nauk prof. Radima Kettnera. Przy ich energicznym współdziałaniu, do którego przyłączyli się i inni przyrodnicy czescy i słowaccy, doprowadziliśmy do objęcia także czechosłowackiej części Pienin postanowieniami o ochronie przyrody i dnia 27 lipca 1924 r. w Czerwonym Klasztorze i Szczawnicy nastąpiło uroczyste ogłoszenie pogranicznego, polsko-czechosłowackiego parku narodowego. Była to wielka manifestacja współpracy kulturalnej bratnich narodów, w której wzięli liczny udział pracownicy nauki i kultury obu stron. Pograniczny Pieniński Park Narodowy był pierwszym tego rodzaju tworem w Europie. W tym samym roku został utworzony na górkim pograniczu USA i Kanady podobny park narodowy (Glacier-Waterton), jako pierwszy w Ameryce.

Współpracę polsko-czechosłowacką w Pieninach przerwała II wojna światowa.

Po jej ukończeniu podjęliśmy na nowo dzieło Pienińskiego Parku Narodowego, uzyskując dla niego, jak dla całości ochrony przyrody, wielkie warunki rozwojowe w Polsce Ludowej. Na podstawie nowej, znakomitej ustawy o ochronie przyrody z 7 kwietnia 1949 r. uzyskaliśmy ostatecznie odtworzenie Pienińskiego Parku Narodowego, co nastąpiło w drodze rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 października 1954 r. Odrodzony park pieniński obejmuje powierzchnię 2231 ha po lewym brzegu Dunajca od rejonu Niedzicy aż do rejonu Krościenka, ze wspaniałym przełomem Dunajca, zaczynającym się od Sromowiec Wyżnych a kończącym się opodal Szczawnicy. Na obszarze tym w myśl rozporządzenia Rady Ministrów „działalność człowieka oraz wszelkie czynności w gospodarce, ich charakter, zakres i sposób przeprowadzenia muszą być ściśle dostosowane do potrzeb ochrony przyrody i być zgodne z jej celami”. Cały obszar parku dzieli się na tereny ochrony ścisłej (rezerwaty ścisłe) oraz ochrony częściowej (rezerwaty częściowe). W pierwszych ochrona nie mierza do utrzymania całości przyrody nieożywionej i ożywionej w stanie nienaruszonym, w drugich do przywrócenia przyrodzie stanu naturalnego. Na podobnych zasadach oparta jest ochrona przyrody w części parku, leżącej po stronie czechosłowackiej, która w 1958 r. została przyłączona administracyjnie do dyrekcji czechosłowackiego Tatrzańskiego Parku Narodowego. Współpraca polsko-czechosłowacka w obu częściach Pienińskiego Parku Narodowego rozwija się pomyślnie w drodze bezpośrednich porozumień rad parkowych, składających się z pracowników nauki oraz przedstawicieli administracji, ludności miejscowej i organizacji turystycznych.

W ten sposób Pieniny stały się terenem rozległej czynności kulturalnej Polski i Czechosłowacji, przykładem akcji, w której granica zamiast dzielić, łączy sąsiadujące ze sobą narody.

Wielkie poruszenie naszej opinii publicznej wywołała w ostatnich latach sprawa projektu budowy zapory i wielkiego zalewu w rejonie Czorsztyna. Opinia szerokich sfer społeczeństwa, wyrażona w licznych uchwałach towarzystw i organizacji naukowych, kulturalnych i społecznych czuła się głęboko zaniepokojona niebezpieczeństwem zagrażającym Pieninom, głównie zaś słynnemu przełomowi Dunajca, wskutek projektów zapór. Zwłaszcza groźny był projekt budowy wielkiej sztolni, odprowadzającej wody Dunajca z rejonu Czorsztyna do rejonu Tylmanowej, gdyż sztolnia, zbudowana dla celów energetycznych wyzyskania spadku wody, musiałaby spowodować zanik wody Dunajca w przełomie pienińskim, a więc w parku narodowym.

W uchwałach, sprzeciwiających się projektom zapór, podnoszono słusznie, że oprócz zagrożenia zniszczeniem niezwykłych walorów naukowych i przyrodniczych Pienin, dotkli-

Wrota przełomu w Pieninach.

Fot. W. Strojny

Gate of the Dunajec river gorge in the Pieniny.

we zmniejszenie ilości wody dunajcowej w przełomie pienińskim spowodowałoby upadek spływu łodziami przez Pieniny, który stał się największą atrakcją turystyczną w Polsce. Nastąpiłyby więc szkody dla gospodarki narodowej, które wobec olbrzymiego wzrostu ruchu turystycznego w Polsce, a zwłaszcza w Pieninach, byłyby bardzo poważne.

Organizacje i instytucje geologiczne, jak: Państwowa Rada Geologiczna, Komitet Nauk Geologicznych Polskiej Akademii Nauk oraz Polskie Towarzystwo Geologiczne wskazywały nadto na bardzo skomplikowaną budowę geologiczną Pienin, która zmusza do wyjątkowej dokładności oraz ostrożności w ustalaniu kosztorysów przy projektowaniu w tym rejonie wielkich budowli wodnych. Liczne opinie przyrodników i geologów wskazały na okoliczność, że istniejące w rejonie Dunajca postulaty ochrony przeciwpowodziowej i gospodarki rolnej dałyby się rozwiązać przez budowę szeregu mniejszych zapór, zwłaszcza na dopływach Dunajca. Zespół pracowników naukowych, zgrupowanych w Komitecie Zagospodarowania Ziemi Górskich Polskiej Akademii Nauk opracował też odpowiadający projekt, który przedłożył czynnikom miarodajnym.

Pieniny są takim klejnotem krajobrazu i tak niepowtarzalną osobliwością przyrody, że muszą być zachowane w nietkniętej szacie dla obecnych i przyszłych pokoleń!

SUMMARY

Attempts to make a reserve in the Pieniny area date back to 1921. After a partial repurchasing of the Pieniny region from the private proprietors by the state authorities, the Pieniny National Park has been established. Shortly after that also another, adjacent National Park has been founded, comprising a portion of the Pieniny stretching on the other side of the Czechoslovakian boundary. Thus, this was at that time the first borderland park of such kind in Europe.

After the World War II, the Pieniny National Park was reopened in 1954. At present, the area of the park amounts 2231 ha, and is divided into both completely and partly protected parts. Because of a considerable importance of the Pieniny region, in particular of the Dunajec river gorge, a project

to build dams on the Dunajec river seems to be very hazardous there. The project of draining off waters of the Dunajec river using drainage adit from Czorsztyn to Tylmanowa, which may destruct the natural Dunajec gorge, is here particularly dangerous.

РЕЗЮМЕ

Стремления к образованию природного заповедника в Пеннинах появились еще в 1921 г. В 1932 году, после закупа государством тех участков Пеннин, которые принадлежали частным владельцам, был образован Пеннинский Национальный

заповедник. Вскоре возник также граничный природный заповедник, охватывающий ту часть Пеннин, которая принадлежала Чехословакии. Это был первый парк такого рода в Европе.

После Второй Мировой войны Пеннинский заповедник был вновь открыт в 1954 г. Площадь заповедника охватывает 2231 га; весь заповедник разделяется на участки полной охраны и частичной охраны. В связи с исключительным значением Пеннин и особенно известного перелома р. Дунаец, опасения вызывают проекты сооружения плотин на этой реке. Особенно опасен проект отвода вод р. Дунаец через штольню из г. Чорштын в дер. Тыльманова, что приведет к полному уничтожению естественного перелома Дунайца.